

Prof. dr hab. Bożena Popiołek
Instytut Historii i Archiwistyki
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków

Kraków, dn. 28.11.2022 r.

Mail: bozena.popiolek@up.krakow.pl;

Ocena dorobku naukowego dr Ewy Zielińskiej

Dr Ewa Zielińska zwróciła się z pismem do Rady Dyscypliny Historia Instytutu Historii PAN im. T. Manteuffa w Warszawie za pośrednictwem Rady Doskonałości Naukowej o przeprowadzenie postępowania w zakresie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Zgodnie z odpowiednimi zapisami ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 poz. 1668 ze zm.) wskazała jako główne osiągnięcie naukowe, będące podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego monografię edytorską *Entretiens du roi Stanislas-Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg* (1776), Warszawa 2020, ss. 232.

Pani dr Ewa Zielińska otrzymała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii w 2005 r. na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Rzeczpospolita wobec zbliżenia rosyjsko-austriackiego na początku lat osiemdziesiątych XVIII w. Sprawy barona Karla Juliusa i biskupa Kajetana Sołtyka*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Wojciech Kriegsiesena. Po doktoracie Habilitantka została zatrudniona na stanowisku adiunkta w Zakładzie Badań Źródłoznawczych i Edytorstwa w Instytucie Historii PAN w Warszawie, gdzie pracuje do tej chwili.

Na początku chciałbym się odnieść do *Autoreferatu* przygotowanego przez dr Ewę Zielińską, który jest dokumentem niezwykle lakonicznym (zaledwie 7 stron wydruku) i przygotowanym dość niestarannie (literówki), sprawiającym wrażenie, jakby Autorce nie zależało na prezentacji swoich dokonań. Habilitantka zawarła w nim nieliczne informacje o swoich działaniach naukowych, nie wspominając nic o organizacyjnych i dydaktycznych. Nie

podjęła też szerszej próby autoprezentacji tychże dokonań, zachowując surowy, lakoniczny styl wypowiedzi. Co więcej, trudno jest doszukać się w *Autoreferacie*, co tak naprawdę jest głównym osiągnięciem naukowym zgłoszonym do oceny, gdyż dr Zielińska więcej uwagi poświęca trzem wcześniejszym pracom, niż ostatniej, samodzielnej edycji źródeł z czasów Stanisława Augusta, czyli *Entretiens du roi...*(1776). Dopiero *Wykaz osiągnięć naukowych* w sposób jasny, choć równie lakoniczny informuje nas o tym fakcie. Wspomniane w *Wykazie osiągnięć naukowych* efekty badań nad epoką stanisławowską pojawiają się we wszystkich pracach Habilitantki i stanowią główny, i w zasadzie jedyny trzon jej zainteresowań badawczych. Jego Autorka nic bowiem nie wspomina o innych swoich zainteresowaniach, ani osiągnięciach.

Praca zgłoszona jako główne osiągnięcie badawcze jest kolejną z cyklu czterech opublikowanych monografii, stanowiących edycję źródeł z czasów panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, czyli korespondencji króla z przedstawicielem Rzeczypospolitej na dworze rosyjskim – Augustynem Debolim w latach 1780-1782 (trzy tomy wydane wspólnie z Adamem Danilczykiem w latach 2012, 2015, 2017) oraz tomu *Entretiens du roi Stanislas-Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1773-1775)*, Warszawa 2017, wydanego wspólnie z Dorotą Dukwicz. Cztery tomy korespondencji zostały poprzedzone krótkim wstępem, w którym Autorzy edycji opisali cel podjęcia prac edytorskich, zasady edycji i problemy związane z zachowaniem oryginalnych źródeł. Wydanie te charakteryzują się nawet zbliżoną szatą graficzną. W żadnej ze wspomnianych edycji nie został jednak określony przez Habilitantkę procentowy udział pracy włożonej przez współautorów w powstanie tychże monografii. Dr Zielińska nie zamieściła również odrębnej informacji na ten temat w dokumentach złożonych w postępowaniu habilitacyjnym, a jest to niezwykle istotny element postępowania, dający wyobrażenie o Jej autorstwie i zakresie prowadzonych samodzielnych badań i prac.

Skromnie, wręcz ubogo prezentuje się natomiast pozostały dorobek naukowy dr Ewy Zielińskiej. Habilitantka opublikowała po doktoracie 4 artykuły (w tym dwa w czasopismach punktowanych) i 3 recenzje (w tym dwie w „Kwartalniku Historycznym” i 1 w „Wieku Oświecenia”). Deklaruje ponadto recenzowanie jako recenzent naukowy 1 pracy naukowej, 2 biogramów w *Polskim słowniku biograficznym* i wykonanie recenzji wewnętrznej „Krakowskiego Rocznika Archiwalnego”. Na publikację oczekują ponadto 3 artykuły (w tym jedna recenzja) potwierdzone przyjęciem do druku w „Studiach Źródłoznawczych” i „Kwartalniku Historycznym” oraz 1 tekstu w monografii pokonferencyjnej. O kolejnym tekście zamieszczonym w *Wykazie dorobku* nie wiemy, gdzie i czy zostanie opublikowany, gdyż nie

podano takiej informacji. Ten skromny dotychczasowy dorobek naukowy dr Zielińskiej koncentruje się, jak już wspomniano, wokół problematyki panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, a zwłaszcza jego relacji z dyplomatami rosyjskimi i Rosją. Tekst jednego z artykułów opiera się na materiałach zawartych w *Entretiens...* i jest w zasadzie prezentacją materiału badawczego zawartego w monografii edytorskiej („*Entretiens*” Stanisława Augusta z ambasadorem rosyjskim Ottonem Magnusem von Stackelbergiem i „*Memoires*” ostatniego króla Rzeczypospolitej, „*Studia Źródłoznawcze. Commentationes*”, t. 56, 2018, s. 91-103). Co warto pokreślić, Autorka daje w nim jasną i precyzyjną wykładnię materiału źródłowego, nad którym pracuje, ale jest to jedynie materiał przeglądowy. Drugi tekst jest przykładem erudycji Autorki podbudowanej solidną kwerendą źródłową i dotyczy zagadnień wzajemnych relacji obu nacji – polskiej i rosyjskiej – na przykładzie sprawy zabójstwa Romualda Strutyńskiego, chorążego brasławskiego, przez rosyjskich żołdaków (*Zabójstwo Romualda Strutyńskiego. Problematyka stacjonowania wojsk rosyjskich w Rzeczypospolitej za panowania Stanisława Augusta*, w: „*Sklócony na rod, król niepewny, szlachto dzika*”? *Polska stanisławowska w świetle najnowszych badań*, red. Piotr Ugniewski, Warszawa 2020, s. 259-282). W spisie treści cytowanej pracy wkradła się pomyłka, nie zamierzona przez Autorkę, gdzie pomyłono autorstwo tekstów dr Ewy Zielińskiej z tekstem prof. Zofii Zielińskiej. Podobnie rzecz się ma z tekstem poświęconym polsko-rosyjskim sądom granicznym i ich funkcjonowaniem u schyłku XVIII wieku, który został napisany zgrabnie i oparty na licznych źródłach (*Polsko-rosyjskie sądy pograniczne po pierwszym rozbiórze – wybrane problemy funkcjonowania*, „*Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*”, t. 54, 2019, z. 1, s. 59-73).

W przypadku wykonanych recenzji tekstów innych Autorów, Habilitantka wykazała się sumiennością, dużym krytycyzmem i wnikliwością w śledzeniu wszelkich potknięć merytorycznych i rzeczowych (np. w oddanej do druku recenzji edycji listów S. Karwowskiego do Izabeli z Poniatowskich Branickiej, przygotowanej przez K. Sytę, czy *Inwentarza osobowego od tomów I-IX Volumina Legum* opracowanego przez Marka Wolińskiego, a także książki Andrzeja Stroynowskiego, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej...*). Habilitantka w sposób jasny wyraża swoje poglądy, uzasadnia merytoryczne zarzuty i nie obawia się podejmować dyskusji z Autorami recenzowanych prac, co wskazuje na jej dobrą znajomość epoki i źródeł jej dotyczących, a przede wszystkim niezależność badawczą i samodzielny osąd.

Nader skromnie przedstawia się również udział dr Zielińskiej w konferencjach naukowych, które są wszak polem spotkań badaczy, wymiany myśli i poglądów, i szerokich dyskusji naukowych. Habilitantka, w ciągu 17 lat pracy naukowej, odnotowała udział w

zaledwie 2 konferencjach międzynarodowych, nie wspomniała też w ogóle o udziale w jakiegokolwiek krajowej konferencji. Efektem jednej z konferencji jest opublikowany artykuł, zaś referat wygłoszony na drugiej konferencji dopiero oczekuje na druk w monografii pokonferencyjnej. Musi to budzić zdumienie, zważywszy, że dr Zielińska jest pracownikiem naukowym zatrudnionym – jak wspomniano – od 17 lat w instytucie badawczym, którego celem jest niejako organizacja życia naukowego, udział w dyskusjach i konferencjach.

Ponadto Habilitantka nie ma w swoim dorobku badawczym żadnej współpracy międzynarodowej, a nawet krajowej, żadnego stażu naukowego czy nawet kilkudniowych konsultacji naukowych, co w dzisiejszej sytuacji jest rzeczą co najmniej dziwną. Dr Ewa Zielińska jest co prawda członkiem Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym, ale nic nie wiemy o Jej aktywności jako członka tego szacownego Towarzystwa, które skądinąd zaledwie miesiąc temu organizowało niezwykle interesujący tematycznie IV Kongres w Toruniu. Nie odnotowała również w swoim dorobku żadnych doświadczeń dydaktycznych, co można zrozumieć w przypadku pracownika naukowego, ale już brak jakichkolwiek działań organizacyjnych jest raczej nie do przyjęcia. Dr Zielińska zaznacza co prawda, że była inicjatorką podjęcia prac nad wydaniem źródeł dyplomatycznych do dziejów panowania króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, o czym mogą zaświadczać wyliczone edycje źródłowe, ale nie wspomina szerzej o charakterze tej inicjatywy czy o zespole badawczym, poza przywołaniem nazwisk dwóch osób, z którymi pracowała nad edycją źródeł (dr Dorota Dukwicz, dr Adam Danilczyk) i zastosowaniem nowej metody badawczej. Niestety, nie objaśnia na czym polega nowotarsko tej metody, możemy się jedynie domyślać, że chodzi o zastosowanie komentarzy objaśniających o tekstu głównego. Trudno jednak nazwać tę metodę nowatorską. Niejasne jest więc, czy to dr Zielińska kierowała pracami nad edycją korespondencji królewskiej, czy któraś z wymienionych osób.

Wart podkreślenia jest natomiast udział dr Zielińskiej w projekcie badawczym finansowanym przez Narodowe Centrum Nauki w charakterze wykonawcy. Habilitantka nie określa jednak na czym polegała jej praca wykonawcy, jakie zadania badawcze zostały jej przypisane i jaki był efekt tych prac.

Podsumowując tę część opinii, należy podkreślić wnikliwość i rzetelność badawczą Habilitantki, dobrze opanowany warsztat źródłowy i umiejętność narracji historycznej. Dr Ewa Zielińska oparła cały swój dorobek na opracowaniu nieznanych i niezwykle cennych źródeł, i wspólnie z wymienionymi badaczami – dr Dukwicz i drem Danilczykiem – wprowadziła do obiegu naukowego dokumenty, które nie stanowiły dotąd obiektu szerokiego

zainteresowania badaczy. Nie znając jednak roli Habilitantki w opracowaniu tych materiałów, możemy tylko domniemywać o Jej wyjątkowej staranności w opracowywaniu źródeł i ich analizie, co bardzo dobrze świadczy o solidnym warsztacie historycznym Habilitantki.

Dorobek dydaktyczno-organizacyjny Habilitantki

Habilitantka nie wspomina o swoich osiągnięciach dydaktycznych, ani organizacyjnych.

Ocena głównego osiągnięcia naukowego Habilitantki

Pani dr Ewa Zielińska jako główne osiągnięcie naukowe, będące podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego wskazała monografię edytorską – *Entretiens du roi Stanislas-Auguste avec Otto Magnus von Stackelberg (1776)*, Warszawa 2022, ss. 232, która jest samodzielnie opracowaną przez Habilitantkę edycją źródeł.

Oceniana praca składa się ze Wstępu (s. 5-14), Uwag edytorskich (s. 15-17), wprowadzenia zatytułowanego *Rzeczpospolita w polityce rosyjskiej u progu sejmu 1776* (s. 18-68), edycji źródeł z 1776 r. (s. 69-203), Załączników (s. 204-214), Wykazu skrótów (s. 215), Bibliografii (s. 216-219), Indeksu osobowego (s. 220-228), Indeksu geograficznego (s. 229-232). Poza opracowaniem części pierwszej, czyli wstępu z rozszerzeniem o uwagi edytorskie i wprowadzenie oraz samej edycji, będącej główną treścią pracy, Habilitantka jest również autorką komentarzy i indeksów osobowego i geograficznego, jak dowiadujemy się z zapisu na stronie wewnętrznej okładki.

Praca ta stanowi uzupełnienie dotychczasowych, zbiorowych prac Autorki, chociaż nie różni się w zasadzie ani tematyką, ani formą od pozostałych, a wręcz przeciwnie – jak podkreśla Habilitantka – stanowi kontynuację poprzedniego tomu *Entretiens u roi... 1773-1775*, wydanego wspólnie z dr Dorotą Dukwicz. Praca ta to opracowanie edytorskie zapisu rozmów z roku 1776 króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z Otto Magnusem von Stackelbergiem, ambasadorem rosyjskim w Warszawie w latach 1772-1790, która obrazuje spojrzenie polskiego władcy na relacje z Moskwą przed sejmem z 1776 r. Autorka, traktując opracowanie jako integralną część wcześniejszej edycji, zrezygnowała ze szczegółowej charakterystyki źródła, wyjaśnienia celu opracowania tego właśnie źródła, czy też wytłumaczenia przydatności jego publikowania do dalszych badań, co pokreśliła we wstępie. Nie uniknęła jednak powtórzeń,

dotyczących chociażby właśnie charakterki korespondencji królewskiej, czy podziału archiwum królewskiego po śmierci Jacka Ogrodzkiego, sekretarza królewskiego (s. 11). Skupiła się natomiast na określeniu zasad edycji i omówieniu jej podstawy źródłowej, którą stanowią minuty zapisu rozmów króla z ambasadorem przechowywane w Bibliotece PAN//PAU w Krakowie, sygn. 1649. Autorka podkreśla zachowany w wydaniu pierwotny układ źródła, jego niejednorodny charakter i wielość wątków podejmowanych w rozmowach. Ten ostatni element – różnorodność tematyczna *Entretiens* – skłonił Autorkę do zastosowania komentarzy w języku polskim do francuskiej edycji zapisów, które to komentarze mają objaśniać wyczerpująco poruszane wątki tematyczne. Wydaje się to dobrym rozwiązaniem, gdyż nie powoduje ingerencji tłumacza w oryginalny tekst źródła, należy jednak z góry założyć, że praca jest przeznaczona niemal wyłącznie dla profesjonalnych badaczy epoki posługujących się językiem francuskim. Jak podkreśla Autorka, taką samą metodę przyjęto w poprzednim tomie, wydanym wspólnie z Dorotą Dukwicz. Nie jest to zatem metoda nowatorska, jak Habilitantka wspomniała w *Autoreferacie*, a powielenie wcześniejszych doświadczeń edytorskich. Tym bardziej, że w przypisie nr 15 (s. 15) Autorka podała informację, że zasady opracowania edycji zostały skopiowane z poprzedniego tomu, co uznała za „korzystne dla Czytelnika”. Jako w pełni autorskie można natomiast traktować wyłącznie wprowadzenie i wspomniane komentarze oraz objaśnienia zawarte w przypisach. Warto jednak przy tym podkreślić, że wszelkie edycje źródeł, choć ciągle niedoceniane i traktowane po macoszemu, są niezwykle potrzebne, a wręcz konieczne z racji ich nietrwałości. Edycje źródłowe, w dodatku z komentarzami, to praca trudna, wymagająca wytrwałości, sumienności, staranności i doskonałej znajomości epoki i ludzi ją tworzących. Zatem nie można traktować edycji źródłowych wyłącznie odtwórczo. Brak pełnej monografii sejmu z 1776 r. nadaje ocenianej edycji charakter wyjątkowego, gdyż pozwala śledzić proces kształtowania się wzajemnych relacji polsko-rosyjskich i miejsca Rzeczypospolitej w polityce tego okresu. Autorka nie tylko dokonała biernej edycji *Entretiens*, ale sięgnęła po materiały dodatkowe (królewskie *Memoires*), które uwiarygodniają poglądy uczestników rozmów i objaśniają ich zachowania i odwrotnie. Dr Zielińska zwraca jednak uwagę, że jej celem nie było gruntowne objaśnianie wydarzeń, a jedynie naświetlenie pewnych ich elementów, co wyartykułowała we wprowadzeniu *Rzeczpospolita w polityce rosyjskiej...*, naświetlając przy tym ważniejsze wątki. Uważa bowiem, iż zadanie monograficznego opracowania tego okresu spoczywa na autorze przyszłej monografii sejmu 1776 r. Ten fragment pracy wprowadza Czytelnika w zawiłości polityki rosyjskiej względem osłabionej Rzeczypospolitej, a przede wszystkim w stanowisko ambasadora Stackelberga względem polskich poczynań, który w tej skomplikowanej sytuacji

politycznej usiłował budować własne stronnictwo. Autorka zaznacza również nadmierne przekonanie ambasadora o możliwości realizacji jego planów i dobrą orientację króla Stanisława Augusta w sytuacji wewnętrznej przed sejmem w 1776 r. Dr Zielińska w swoim wywodzie obala niektóre funkcjonujące we wcześniejszych opracowaniach sądy czy atrybucje przypisywane niektórym osobom np. Antoniemu Puławskiemu, uznając, że pomyłono go z jego bratem Kazimierzem, co czyni w oparciu o analizę memoriału Stackelberga (s. 25-26). Autorka określa również rolę carycy Katarzyny II i jej chęć utrzymania spokoju w Rzeczypospolitej po ratyfikacji rozbioru i zatwierdzeniu granic rozbiorowych, o czym mają świadczyć jej notatki w odpowiedzi na memoriał Stackelberga. Zdaniem Autorki pierwszorzędną sprawą dla Katarzyny II była właśnie ratyfikacja granic porozbiorowych przez sejm w 1776 r., a dopiero później wzmocnienie Rady Nieustającej (s. 29-30). Habilitantka uważa również, że Katarzyna II zgadzała się ze Stackelbergiem co do politycznej izolacji Stanisława Augusta i uczynienia z króla „notariusza” rosyjskich poczynań w Rzeczypospolitej, czemu miała służyć budowa stronnictwa prorosyjskiego, ale była przeciwna kategorięcznym rozwiązaniom, o których dążył ambasador. Była też za utrzymaniem równowagi między zwolennikami króla a opozycją, by żadna ze stron nie zdobyła przewagi, ale sprzeciwiała się stanowczo przemocy wobec przeciwników politycznych. Miało to również ograniczyć nadmierne wpływy samego Stackelberga i jego ewentualny związek z królem. Autorka nie pomija też kwestii intryg i manipulacji politycznych ambasadora wobec króla i opozycji antykrólewskiej w Rzeczypospolitej, jego samodzielnych działań i sprzecznych z rzeczywistością polityczną doniesień, które miały wymusić na carycy zamierzone przez Stackelberga działania.

Ta część pracy jest spójna i przejrzysta, charakteryzuje się potoczystą narracją, okraszaną miejscami licznymi wtrętami francuskimi. Dr Zielińska podejmuje również dyskusję z kilkoma wcześniejszymi pracami innych historyków m.in. autorstwa Jerzego Michalskiego, korygując i uzupełniając ustalenia Autora na podstawie swoich badań i przemyśleń. Podobnie, jak w publikowanych tekstach i recenzjach wypowiedzi Habilitantki są merytoryczne i przekonujące, zawsze uzasadnione i pobudowane źródłami i literaturą.

Konkluzja:

Przedstawiana do oceny jako główne osiągnięcie naukowe – monografia edytorska, mimo wskazanych uchybień niewątpliwie wnosi bardzo ważny wkład w rozwój badań historycznych i jest cennym opracowaniem trudnego materiału źródłowego. Należy docenić

ogromny wkład Habilitantki włożony w pozyskanie i opracowanie materiałów źródłowych oraz wzbogacenie polskiej historiografii o ważną pracę opartą na niepublikowanych źródłach. Problemem pozostaje jednak nikły, bardzo jednostronny dorobek dr Ewy Zielińskiej, będący tak naprawdę kontynuacją jej zainteresowań jeszcze z czasów pracy doktorskiej oraz brak inicjatyw organizacyjnych czy staży naukowych. Habilitantka nie wspomina nawet o odbytych kwerendach w celu pozyskania materiału źródłowego czy staraniach o indywidualne projekty badawcze.

Biorąc jednak pod uwagę dobrą znajomość epoki stanisławowskiej oraz osiągnięcia źródłoznawcze Habilitantki, stwierdzam, że dokonania dr Ewy Zielińskiej odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85 z późn. zmianami) i wyrażam pozytywną opinię w sprawie nadania dr Ewie Zielińskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w zakresie Historii, wnioskując o dopuszczenie Jej do procedowania dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Kraków, dn. 28.11.2022 r.

Bożena Popiołek